

[Araştırma Makalesi] **Atf/Citation:** Özer, R. (2022). Tarihselciliğin çıkmazları, *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (30): s. 100-114. **Gönderim Tarihi:**02.02.2022 **Kabul ve Yayın Tarihi:** 27.04.2022-31.05.2022 **DOI:** 10.54600/igdirsosbilder.1067375

Yazar/Author

Reşit ÖZER*

Makale Adı/Article Name

Tarihselciliğin Çıkmazları

Damilies of Historicicism

ÖZ

Allah (c.c.) tarafından vahyedilerek Hz. Peygamber (s.a.v.) vasıtasıyla bütün insanlığa indirilen Kur'an'ın, gerek inzali sırasında gerek inzalin tamamlanmasından sonra Müslümanlar için sadece kutsal bir kitap olmanın çok ötesinde bir anlamı olduğu gerçeğini teslim etmek gerekir. Zira Kur'an, Müslümanlar için hem bir hidayet rehberidir hem de onları tarihte var kılan ve aynı zamanda varlıklarını sürdürürken onlara şahsiyet kazandıran bir kitap konumundadır. Kur'an-ı Kerim, günümüzde olduğu gibi geçmiş bütün zamanlarda da, inzâlından beri Müslümanların beslenme kaynağı olmuş ve hayati bir değer olarak işlev görmüştür. Bunun ilahi metnin bir mucizesi olduğu açıktır. Bu minvalden bakıldığında zaman günümüz tarihselciliğinin çıkmazlarına Kur'an'dan hareketle bazı çözümler üretilmelidir. Zira her türlü ilmi ve ufuk açıcı fikirlerin değerlendirilmesi gerekliliği, ilmi bir sorumluluktur. Ancak yüce kelamı tarihe hapsedmek ona yapılabilecek en büyük haksızlıktır. Özellikle Kur'an metnini öteleyerek hükümlerinin geçerliliği konusunda farklı argümanlar geliştirmek, hem Kur'an'ın evrenselliğine gölge düşürür hem de ilahi metnin muhtevasını tartışmaya açar. Bu anlamda İslam gelenek ve mükteşabatını dikkate alarak usul geliştirmek daha anlamlı ve isabetli olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Tarih, Tarihselcilik, Kur'an, Paradoks, Çıkmazlar

ABSTRACT

As revealed by Allah (c.c.), Hz. It should be said that the Qur'an, which was revealed to all humanity through the Prophet (pbuh), had a meaning far beyond being just a book for Muslims after its revelation. Because the Qur'an is both a guide for Muslims and a book that makes them exist in history and also gives them personality while maintaining their existence. The Qur'an has functioned as a source of nutrition and a vital value for Muslims since its revelation, in all past historicities as well as in the one we live in. Therefore, it is clear that this is again a miracle of the divine text. When viewed from this perspective, some solutions should be produced based on the Qur'an for the deadlocks of today's historicicism. Because it is conscientiously true that all kinds of scientific and eye-opening ideas should be evaluated. However, imprisoning the lofty word in history is the greatest injustice that can be done to it. Developing different arguments about the validity of its provisions, especially by postponing the text of the Qur'an, both casts a shadow over the universality of the Qur'an and opens the subject of the divine text to discussion. In this sense, it is quite possible that it would be more meaningful and accurate to develop a method taking into account the Islamic tradition and acquis.

Keywords: History, Historicity, Qur'an, Paradox, Dead Ends

* Doktora Öğrencisi, Milli Eğitim Bakanlığı, resitozer34@hotmail ORCID:0000-0002-0247-9882

Giriş

Kur'an-ı Kerim'in muhatabı insandır. Kur'an, tüm insanlığı ilgilendiren, insanlığın hem dünya hem de âhiret saadetini hedefleyen bir mahiyette nazil olmuştur. Dolayısıyla Kur'an, bir tek insanı terbiye ettiği gibi, aynı zamanda bir aileyi, bir toplumu ve tüm dünyayı da terbiye ve ıslah etme özelliğine sahiptir. İnsanlık tarihine baktığımızda her dönemin anlama problemleri, zaafı ve sıkıntıları şeklen farklı olmasına rağmen mahiyet açısından tekerrür etmektedir.

Kur'an, insanlığın bu anlama problemlerine çözümler getirmiştir. Geçmiş dönemlerde olan bireysel ve toplumsal sorunlar, sıkıntılar şimdi daha fazlasıyla devam etmektedir. Kur'an geçmiş toplumların sıkıntılarına ve problemlerine çözümler sunduğu gibi günümüz insanların problemleri için de çözümler sunmaktadır. Dolayısıyla Kur'an'ı salt bir tarihe hapsederek, Kur'an'ın hükümlerinin belli bir tarihte sadece o dönemin problemlerini çözebildiğini ve günümüzün bazı problemlerine çözüm olamayacağını iddia etmek, ona yapılacak en büyük haksızlıklardan biri olacaktır.

Şunu hemen ifade edelim ki ilahi metnin, nazil olduğu dönemde Arap toplumunun bazı sorunlarına birebir çözümler sunduğu doğrudur. Ancak bu durum günümüz toplumlarının sorunlarına çözüm sunamayacağı anlamına gelmeyeceği gibi salt çözüm sunacağı anlamına da gelmemelidir. Her dönemin siyasi, sosyo-kültürel ve iktisadi sorunları farklı olmakla birlikte, Kur'an'ın bu sorunlara sunduğu çözümler evrensel olma özelliğini taşımaktadır. Yüce Allah, insana en büyük nimet olarak aklı vermiştir. Bu aklın yanında, ilahi metin yani Kur'an-ı Kerim ve onun ete kemiğe bürünmüş hali olan Hz. Peygamber (s.a.v.)'i göndermiştir.

Kur'an-ı Kerim, Arapça olarak yirmi üç yıllık bir süre zarfında tedrici olarak ve Arap dili ile inzal edilmiş olup günümüze kadar da tevatür yolu ile intikal etmiştir. İlahi metnin orijinal dilinin Arapça olması, onun anlaşılması ve yorumlanması konusunda insanları çeşitli arayışlara sürüklemiştir. Elbette geçmişten günümüze Kur'an, Müslümanların hayat rehberi olmuştur. Bu bağlamda Müslümanlar onu anlamak için çeşitli teknik ve yöntemler geliştirmişlerdir. Biz de bu çalışmamızda önce tarihsellik ile ilgili kavramları kısaca analiz edecek daha sonra Kur'an tarihselliğinin bazı çıkmazlarından bahsedeceğiz.

1. Tarihsellik ve İlgili Kavramların Analizi

1.1. Tarih

Garb dilinde "istoria", Latince "historia"dan türetilen "tarih" kelimesi, Türkçe'ye Arapçadan gelmiştir (Komisyon, trsz: 1419). Asıl itibarıyla bakıldığında bu kavramın Arapça'dan gelip gelmediği konusu tartışmalıdır. Bu bakımdan kimisine göre; "kökeni Arapçadır ve vahşi sığırın yavrusu anlamına gelen irh kelimesinden türetilmiştir, aradaki bağ ise yavrunun meydana gelmesinden sonra bu olayın önemli bir hadise olmasından dolayı herhangi bir vakanın meydana gelişini tespit etmektir" (İbn Manzur, 1990): III, 4).

İster Arapça'dan olsun ister başka bir dilden olsun her iki durumda da "tarih" kavramının evveliyatta zamanı tayin ederek akabinde zamanın bir bölümünü sınırlandırmak maksadıyla kullanıldığı görülmektedir. Tarih kavramı, Garb lisanlarında yer alan geçmişte yaşanan vakalar ve bunların bilgisinin neliğini anlatırken, Arapçada "haber" kavramının cemisi olan "ahbar" lafzı ile ifade edilmiştir (Hizmetli, 1991: 6).

Tarih kavramının gelişimi Araplar arasında tarihe verilen önem hakkında da bize malumat vermektedir. Zira başlangıçta şiir ve edebiyata meraklı bir toplum olan Arapların, geçmişi

araştırarak nakletme anlamında bir tarih anlayışı yoktu. Sadece şiir ve edebiyatta övgü için kullanılıp ve “efsane” anlamında geçmişin “eyyam”, “ensâb”, “ahbar” vb. kelimelerle anlatımı söz konusudur. Daha sonraları ise özellikle İslamiyet ile birlikte ve Hz. Peygamberin vefatıyla Araplar arasındaki hukuki problemlerin çözümü şeklinde bir tarih anlayışı gelişmiştir (Laori, 1998: 45-48).

Tarih kelimesine yüklenen anlamlar farklılık arz etmektedir. Bu anlamda tarihin bir ilim olarak Batı’da ortaya çıktığı malumdur. Batı lisanlarında tarih kavramı, iki anlamı kapsamaktadır. Bu meyanda tarih; “belli bir ferdin veya toplumun, yaşadığı ana kadar bilincine varabildiği birikim anlamına geldiği gibi aynı zamanda bu birikimin üstünde düşünerek bu vakaları, sebep-sonuç bağlamı içinde değerlendirmeyi de ifade etmektedir”(Durali, 1999:7).

Bütün bunları ele aldığımızda tarih kavramının anlamı, kapsamı ve neliği hususu tartışıla gelmiştir. Elde edilen bilgilerin değeri ise tarih felsefesinin önemli bir problematiği olarak karşımıza çıkmaktadır. Kur’ân çerçevesinde bunu ele aldığımızda ise tarihi bilginin bu anlamda epistemolojik bir değere sahip olduğu ve kullanıldığı görülmektedir.

1.2. Tarihsellik

Tarihsellik kavramı, Osmanlı Türkçe’sinde “tarihîlik”, İngilizce’de “historicity” sözcükleriyle ifade edilmektedir. “Tarihsellik, “tarihsel olma halini bildiren niteliğin isim halidir. Tarih biliminin kullandığı teknik bir terim olan bu kelime, çok anlamlı bir sözcük olmakla beraber felsefi anlamda tarihsel olanın mahiyeti ile ilgilenir” (Hançerlioğlu, trsz: 242).

Tarihsellik, “tarihi olanın zamana, mekâna bağlılığı ve gelip geçiciliği, tarihsel olayların olgusalılığı, tarihsel olanın varlık biçimi, tarihe bağlı olma gibi anlamlarda” kullanılmıştır (Akarsu, 1999: 171). Mezkûr kelimeyi felsefesinin göbeğine yerleştiren Dilthey (ö.1911), “Bizim gerçeklik hakkındaki tasarım ve bilgimizin en önemli yapıtaşları; öğeleri, kişisel yaşamın birliği, dış dünya, dışımızdaki bireyler, onların zaman içindeki yaşamları ve bu yaşamların birbirlerine karşı etkileridir” demiştir (Dilthey, 1999: 18-19). Bunu biraz daha açmak icap ederse Tarihsellik, insanın tarih içinde neliğini, mahiyetini yapan, tarihsel olup bitmeler içinde insanı hem oluşturan hem de insanın oluşturduğu bir şey olarak bizzat tarihsellikten başka bir şey değildir. Tam da bu minvalde Dilthey de Hegel (ö. 1831) gibi tarihselliği Tanrı’nın en yüksek niteliğinde yani tinsellikte bulmuştur. “Ancak aradaki farklılık, Hegel’de aşkın yani tanrısal tin söz konusu iken, Dilthey’de, tinsellik salt insana özgü ve insana aittir. Bu kavram özellikle Dilthey sonrasındaki felsefelerin olmazsa olmaz konuları arasında yer almıştır. Heidegger (ö.1976) ve Gadamer (ö.2002), bu kavramı, ontolojik bir bakışla insanın varoluş dairesi olarak değerlendirmişlerdir. Buna göre; “insan her zaman bu daire içinde yer almakta ve her an varoluşu ile birlikte bu daire değişip gelişmektedir” (Bubner, 1993:34-35).

Bu minvalde mezkûr tanımlar tetkik edildiğinde görülecektir ki, “tarihsellik kavramı ile tarihsel olanın oluşumundaki anlam, yani nasıl oluştuğunun belirlendiği görülmektedir. Bu durum, kelimenin zengin anlam içerikleri ile kullanılmasına sebep olmuştur. Kimi zaman sadece zaman ve mekân bağımlılığı kastedilirken kimi zaman da başka unsurlar ve oluşumlar da dâhil edilerek kişi, kurum ve olayların tarihselliğinden söz edilmiştir.” Sonuç olarak denilebilir ki bu kelime, oluş şekilleri itibariyle tarihsel olana yaklaşımı ifade etmektedir.

Şunu da ifade etmekte yarar var ki çoğu kez tarihsellik ve tarihselcilik birbirine karıştırılmaktadır. Ancak tarihsellik, tarihsel olanın neliği ile ilgilenirken, tarihselcilik, tarihselliğin nasıl ele alınacağı ve elde edilen bilginin değeri üzerinde oluşturulmuş ve kapsamı geniş bir düşünce

sistemidir. Beşeri bilimlerin pozitif bilimlere ait yöntemler ile ele alınamayacağı ve elde edilen bilginin genel geçerliliği hakkında tartışmalar, tarihselcilik düşüncesini doğurmuştur. Yani tarihsellik, tarihselcilik düşüncesinin üzerine bina edilen önemli bir yekûn olmuştur. Şimdi kısaca tarihselciliğe değinelim.

1.3.Tarihselcilik

Tarihselcilik kavramı genel itibariyle doğa bilimleri egemenliği altındaki bilim tasavvurlarının karşısında tarih biliminin önemini vurgulamak için ortaya çıkmıştır. “Aristoteles’in (ö. MÖ, 322) bilimler tasnifinde tarihe bilim olarak yer vermemesi, ardından Francis Bacon’un (ö. 1626) bunu teyit edici çalışmaları ile Batı düşüncesinde bilim anlayışları doğa bilim örneğinde kabul görmüştür. İlk defa Vico’nun (ö. 1744) tarihin önemine değinmesi, ardından Voltaire (ö. 1778) ve Herder’in (ö. 1803) beşeri olaylar sahasında da kuralların olduğunu ileri sürmesi ile epistemolojik alanda beşeri bilimler tartışılmaya başlamıştır. Bu dönemlerde beşeri alana yine doğa bilim benzeri yasalar ile yaklaşılması söz konusu olmuştur. Aydınlanma döneminde bu tarz bir beşeri bilim anlayışı hâkim iken Alman aydınlanması içinde özellikle romantik ekol, beşeri bilimlerin doğa bilimlerden bağımsız olarak ele alınması gerektiği ve bu alanda değişimin hâkim olduğu görüşünü dile getirmişlerdir” (Özgel, 2002: 10).

Sözlük anlamları bakımında tarihselcilik şöyle tarif edilir: “İnsan varoluşunun özünü onun tarihselliğinde gören, tarihselliği insan yaşamının canlı temeli diye anlayan, böylece de dünyayı tarih olarak kavrayan felsefi düşünme doğrultusudur.” (Akarsu, 1999: 170). Yine başka bir tanıma bakıldığında: “Olayları ve nesnelere belli tarihsel gelişimlerin ürünleri olarak gören, bunların nasıl ortaya çıkıp nasıl geliştiğini, nasıl bugünkü durumlarına geldiğini araştıran ve bugünü geçmişe bağlayarak açıklayan yaklaşımlara verilen addır.” (Ozonkaya,1995:124). “Kısaca, olayların açıklanmasında tarihe öncelik veren tarihsel düşünce eğilimleridir ki bu olaylar, tarihsel durumlardan ve tarihsel koşullarından hareketle anlaşılmalı çalışılır. Ayrıca, bu düşüncede, olayların bugünkü anlamalarının ancak geçmişe, kendi şartlarında bakmakla elde edilebileceği de iddia edilmektedir” (Akarsu, 1999:170).

Sözlük anlamları bağlamında bakıldığında tanımları iki kısımda mütaala etmek elbette mümkündür. Şöyle ki “tarihselciliğin epistemolojik ve metodolojik olmak üzere iki boyutu vardır. Beşeri ve toplumsal vakaların tarihsel olduğuna ve gerçek bilginin ancak bu tarihselliği görmekle elde edilebileceğine dair düşünceler epistemolojik kuramını, bu öncüle dayalı bir bilginin nasıl elde edileceği ise metodolojik yönünü göstermektedir” (Özgel, 2002: 11).

1.4.Tarihselcilik Düşüncesinin Ortaya Çıkışı ve Gelişim Süreci

Tarihselciliğin tarihini araştırırken öncelikle eski Yunan’a, oradan Rönesans’a sonra da Aydınlanma dönemine gitmek gerekir. Tarihsellik ve tarihselcilik kavramları, Batı’da, 17. yüzyıl ile 19. yüzyıllar arasında ortaya çıkmıştır. Ortaya çıkmasında tarih ilminin maksadı, eğilimleri ve araştırma yöntemleri yönünden uğradığı değişimler etkili olmuştur. Tarihselcilik ilk olarak Almanya’da ortaya çıkmıştır (Kesler, 2001:27).

Tarihi yazanlar Eski Yunandan beri tarihe bir yön atfetmişler ve tarihi bir bütün olarak görmüşlerdir. Aynı zamanda tarihe bir bütünlük içerisinde yönelmişlerdir. Tarihçiler tarihte yaşanmış olayları tek tek kendi başlarına birbirlerinden bağımsız olarak değil, aksine birbirlerini etkileyen, birbirleriyle alakalı, neden sonuç ilişkisi içerisinde bir bütün ve sarmal olarak incelemişlerdir. Mesela; Eski Yunan’da mitolojik tanrı’lar vardı. Tarih demek: “Tanrı’ların kendi

aralarındaki kavgaları ve maceraları demektir.” Hıristiyanlıkta ise tarih, Tanrı’nın hükümranlığı ile dünyevi hükümranlık arasındaki sürekli bir çatışma olarak görülüyordu. Bu bağlamda bütün bu olaylara, bir bütünlük açısından değinildiğinde anlamlı olacaktır (Özlem, 1992:22). Aydınlanma filozoflarına göre ise tarih, “Hıristiyanlığı, tanrı’nın krallığı ile dünyevi krallık arasındaki çatışma düşüncesini, dünyevi krallık lehine sonuçlandırarak bütünüyle tarihi bir ilerlemedir” (Kotan, 2000: 29).

Hıristiyan inancında tarihi yapan tanrıdır. Hıristiyanlıktan aydınlanmacılara, Hegel’den Marx’a (ö. 1883) kadar bütün tarihselciler tarihin öznesi olarak insanı veya bireyi görmezler. Ancak Kur’an’ın tarihselliğini savunan modernist Müslüman aydınlar, bir yandan tarihsel etkileri araştırırken, bir yandan da insanı bu etkilere karşı koruyabilecek süper özne olarak görürler (Kotan, 2000: 35-37).

Tarihsellik-tarihselcilik kavramları 17. yüzyılda ortaya çıkmış olmasına rağmen 18.yüzyılda genel kabul görmeye başlamıştır. 18. yüzyıla baktığımızda dünyada son derece hızlı değişimler ve gelişimler meydana gelmiştir. Ayrıca bilim dalları hızlı bir biçimde gelişmiştir. Antik Çağ’dan beri beşeri bilimlerle doğa bilimleri arasında bir ayırım yapılmamıştı (Özlem,1992: 20). 18. yüzyıla gelindiğinde ise, genel olarak bilim beşeri bilimlerle doğa bilimleri başlıkları altında tasnif ediliyordu. Bu dönemde insanlar kendi tarihlerini aramaya başlamışlardı. Aynı zamanda kendi geçmişlerinden hareketle kendi geleceklerini inşa etme çabasının ortaya çıkmasıyla insanlar doğal olarak tarihe yönelmişlerdir (Polat, 2009: 215).

Tarihselcilik kavramını felsefi anlamda ilk defa kullanan Hegel olmuştur (Özlem, 1992:145). Aslında Hegel’in felsefesi tarihselciliğin esasını teşkil eder. Tarihselcilik kavramının ilk ortaya çıktığı ülke Almanya’dır (Tosh, 1997:14). Zira Tarihselcilik bir Alman ideolojisi olarak ortaya çıkmıştır. Tarihselcilik tezinin Almanya’da ortaya çıkmasının temel etmenlerinden biri beşeri bilimlerle doğa bilimlerinin birbirinden bağımsız hareket etmesinin bunun doğal sonucu olarak çeşitli tarih okullarının ortaya çıkmasıdır (Serinsu, 1996: 26). Almanya’da ortaya çıkan tarih okullarının, tarihselciliğin ortaya çıkmasında önemli bir rol oynadığı gibi tarih okullarındaki fikir zenginliği tarihselciliğin rahat bir zeminde müzakere edilmesine ortam hazırlamıştır. Öyle ki tarih okullarında tarihselcilik fikri büyük tartışmalara yol açmıştır.

2. Kur’ân ve Tarihsellik

Kur’ân’ın tarihselliği problemini irdelemeye geçmeden önce bu problemle ilgili bazı hususların izah edilmesi gerekmektedir. Zira “tarihsellik” ifadesinin hangi anlamda kullanıldığının netlik kazanması gerekir. Tarihsel her şey insana aittir. Hal böyle olunca tarih ve tarihe ait her şey sürekli değişim ve dönüşüme maruz kalır. Bu verilerin geçerlilikleri ise ait oldukları tarihle sınırlıdır; dolayısıyla bu tarihsel şeyler evrensel addedilmişlerdir. Oysa vahiy ne bir bilim olarak tarihin konusudur ne de bir insan ürünüdür (Kotan, 2000: 275).

2.1. Ku’rân’ı Tarihsel Okuma Tartışması

Daha önce “tarihsel” kavramının kelime analizi ve tarihsel gelişimi üzerinde durduğumuz için burada tekrar üzerinde durmayacağız. Ancak şunu ifade edelim ki bu kavram, Hıristiyanlık dinini anlamak için önem arz etmekteydi. Çünkü tahrif edilmiş bir metnin eleştirel okunması gerekiyordu. Tarih felsefesindeki eleştirel tarih okumaları böyle bir ihtiyaçtan doğmuştur. Hz. İsa ilahlaştırılmış o, insanüstü ve tarihüstü bir kimliğe büründürülmüştür. Hıristiyanlıktaki vahiy tasavvuru da bildiğimiz vahiy anlayışından farklıdır. Zira onlara göre vahiy, Hz. İsa’nın kendisinden farklı bir kimliğe sahip değildir. Bu anlayış da Hz. İsa’yı insanüstü kılmaktadır.

Ayrıca Hıristiyanlığın kutsal kitabı olan İncil orijinal dilini koruyamadığı gibi ortada birçok İncil bulunmaktadır. Bu İnciller arasında önemli temel farklılıklar da mevcuttur. Bunun yanında İncilleri anlama ve yorumlama asırlarca kilisenin tekelinde olduğundan Hıristiyanlıkta tenkit edilemez ve eleştirilemez dogmalar zamanla artmıştır (Şimşek, 2001: 238).

Aydınlanma süreci ile birlikte Batı'da aklın önemi artmış ve Hıristiyan dogmaları eleştirilmeye, hatta kabul görmemeye başlanmıştır. Artık Kilise'nin müntesipleri üzerindeki tahakkümü zayıflamıştır. Tabii tahrif edilen metinleri anlamak ve yorumlamak istersek, Hz. İsa içinde yaşadığı tarihe giderek mezkûr dönemin sosyo-kültürel çevresi içinde anlamak gerekmektedir. Ancak o tarihe giderek, kutsallaştırılıp tanrılaştırılan Hz. İsa'nın karakterini gökten yeryüzüne indirmek hiç kolay değildi. Çünkü efsaneler ve ütöpik tasavvurlar arasında reel bir karakter yakalamak bir hayli zor olmuştur (Paret, 1995: 100).

İncillerin tarih boyunca geçirdikleri süreci göz önünde bulundurarak, onlara getirilen eleştirel okuma tarzını, Kur'ân'ın inzal süreci ve tamamlanıp yazıya geçirilme evreleri göz ardı edilerek Kur'ân'a uygulamaya kalkmak isabetli bir yöntem olmadığı gibi bu metot sahibini doğru bir sonuca da götürmeyecektir. Zira İlahi metin, böyle girift bir tarihe sahip değildir. Ayrıca Batı'da hâkim olan modernizm ve bunun sonucu olan ilerlemeci tarih anlayışı İncilleri anlama noktasında araştırmacıları geçmişe mahkûm bir duruma düşürmüştü. Bunun sonucu olarak İncil'lerde zikredilenlerin çoğunu Hz. İsa'nın yaşadığı tarihe bağdaştırmak kaçınılmaz olmuştur. Bütün bunlar tarihselciliğin Hıristiyanlığa bir uygulaması idi. Bir müddet sonra bu yöntemin müsteşrikler tarafından önce Hadislere daha sonra Kur'ân-ı Kerim'e uygulanması çabası içerisine girildi. Bu gayretleri, Türkçe'ye de tercüme edilen "Montgomery Watt'ın '*Hz. Muhammed (s.a.s)'in Mekkesi*' ve Rudi Paret'in '*Kur'an Üzerine Makaleler*' adlı çalışmalarında görmek mümkündür" (Şimşek, 2001: 239).

Tarihsellik kavramını Batı düşüncesindeki bu içeriği ile İlahi metnin tarihselliği tartışmasına uyarladığımızda, bununla Kur'ân'ın içeriğinin bu manada tarihsel olup olmadığını kastediyoruz. Böyle bir yorumlama elbette bizi yanlış sonuçlara götürecektir.

2.2. Ku'rân-Tarihsellik İlişkisi

Öncelikle belirtmeliyiz ki "tarihsellik (historicity), tarihselcilik (historicism) gibi terimlerden söz ederken bizim dışımızda gelişmiş bir fikirden, belli bir bakış açısından söz ediyoruz." (Paçacı, 1996: 119). Batı'da ortaya çıkıp geliştiği haliyle dünyevi (seküler) tarihselci anlayış daha sonra müsteşrikler eliyle Kur'ân'a uygulanmıştır. Asıl itibariyle müsteşrikler, modernist (hümanist) tarihsel bakış açısıyla İslâm çalışmalarına ilk başladıklarında, gerek Kur'an hakkında gerekse Hz. Muhammed (s.a.v.) hakkındaki tarihsel malzemeyi hazır bulmuşlardır (Paret, 1995: 16). Zira Rudi Paret'e (1901-1983) göre: "Kur'ân'a giden en kestirme yol, tarihsel bakış açısından geçmektedir. Bu yolu izlerken Kur'ân'ı metinleri hemen genel-geçer mutlak ifadeler olarak kabul etmemek gerekir. Bu tebliğler daha çok, MS. VII. yüzyıl başlarında Mekke ve Medine'de içinde bulunulan ve Hz. Peygamber (s.a.v.)'in üstesinden gelmek zorunda olduğu, son derece somut tarihsel duruma karşı birer tavır olmuştur" (Paret, 1995: 100).

Müslüman alimler arasında tarihselci bakış perspektifinin örneğini en belirgin şekilde Fazlur Rahman'da (1919-1988) görmekteyiz. Zira Fazlur Rahman'ın, "*İslam ve Çağdaşlık*" adlı eserinde önerdiği İlahi metni hermenötik metodu ile anlama projesi ve ikili sistem; (Yurt, 2019:51) bu tarihselci yaklaşımı sergilemekte, Kur'ân'ı anlayabilmenin ilk şartının onun indiği dönemi incelemek olduğunu söylemektedir (Rahman, 2016: 73-74).

Bu öneriye göre Allah (c.c.) tarafından gönderilen peygamberler muayyen bir mekânda ve muayyen bir zaman kesitinde gönderilmiştir. Peygamberlerin mesajlarını o dönemin ve zamanın kapsamında değerlendirmek lazımdır. Önceki peygamberler açısından da bakıldığı zaman bu bakış açısının yadırganacak bir tarafı yoktur. Zira peygamberimizden önceki peygamberler, belli bir dönem için gönderilmişlerdir. Hatta hitap sahaları da yöreseldir. Bir sonra gelen peygamberin risaletinde, sosyal durumun gereği olarak, bir önceki peygamberin sosyal hayat ve hukukla ilgili mesajlarının kimi prensipleri revizyona tutulmaktaydı. Ancak Hz. Muhammed (s.a.v.) son peygamberdir ve muhatapları bütün insanlıktır. Buna mukabil peygamberimiz de belli bir zaman diliminde ve belli bir mekânda gönderilmiştir. Ayrıca gönderilişinden bu yana on dört asır geçmiştir. Yani Kur’ân, zamanın belli bir diliminde ve yeryüzünün belli bir yöresine indirilmiştir. Genel geçer ahlaki birtakım ilkeleri kapsıyor olması bazı emir ve nehiyleri, özellikle de ukubat/cezalar için belirlemiş olduğu uygulamalar tamamen ilk tarihin/dönemin ve Kur’ân’ın nazil olduğu coğrafyanın insanlarına uygundur. Bu anlamda ilahi metinde azımsanmayacak ayet o dönem içinde vuku bulmuş belli olaylar üzerine inmiştir. Bu olaylar üzerine inmiş olan ayetlerin o olayların karakterini taşıması ve mezkûr olaylara çözüm olmaları elbette ki doğaldır. Ama bunu salt o dönemle sınırlamak insaf sınırlarına sığmaz. Zira sebebin hususiliği hükmün umumiliğine engel değildir, kuralı bunu açıkça ortaya koymaktadır (Şimşek, 2001: 240). Bunu yanında Kur’ân’ın kevni ayetleri evrende var olduğundan mushaftaki yazılı ayetleri ise o kevni ayetleri “Allah’ın ayetleri” olarak nazarlara verdiği müddetçe; Kur’ân’ın yerelliğinden, yöreselliğinden ve tarihselliğinden dem vurmak beyhude bir çabadan öteye geçemeyecektir (Yurt, 2019: 14).

İlahi metnin, salt nazil olduğu zaman kesitine hitap ettiğini beyan etmek; vahyin Allah (c.c.)’nın kelâmı olduğunu kabul etmekle birlikte O’nun zaman ve mekân üstü bir kitap olduğunu kabul etmemek anlamına gelir (Bolay, 1997: 48). Elbette İlahi muradın iyi anlaşılabilmesi için ilahi metnin asıl nazil olduğu zaman, mekân, zihniyet yapısı kodlarının bilinmesi gerekir. Zira o geçmişte hangi şeyler için nazil olduysa bugün de benzer problemlerin çözümü için vardır. Dolayısıyla İlahi hitabın evrenselliği buradan gelmektedir. Hal böyleyken Kur’ân’ın muhataplar tarafından anlaşılmasında sosyo-kültürel çevre, muradı ilahinin anlaşılması için son derece önemlidir. Kaldı ki Kur’ân tarihsel bir boşlukta ve muallak bir zamanda inmemiştir. Kur’ân, önceki peygamberlere indirilen vahiylerin beşer tarafından tahrifleri neticesinde zuhur eden problemlere çözüm amacıyla nazil olmuştur. Allah Resulü (s.a.v.), yaşadığı toplumun problemlerine, ahlaki yozlaşmalarına çözüm aramaktaydı. Zira onun Hira dağına gitmesi de bundandı. Ancak bir insan olarak bu girift problemler çözüm bulamıyordu ve en nihayetinde günün birinde (610) ona vahiy geldi. Bundan sonra Hz. Peygamber (s.a.v.)’in “belini kıran yük” (İnşirah, 94/3.) üstünden alınmış ve içindeki daralmalar ortadan kalkmıştı. Ancak bunun akabinde kendisine daha önemli görevler yüklenmiştir. Öyle ki artık kimse; “Benim şu kendi ellerimle kazandığım şeyde başkalarının ne hakkı olabilir?” şeklinde bir beyanatta bulunamayacaktı. Doğan kız çocukları da “utanç vesilesi” olmayacaktı. Çünkü dünyevileşen insan topluluğundan Allah (c.c.)’nın emir ve yasaklarının geçerli olduğu ve kendilerini güvende/emniyette hissedenerin oluşturduğu insan topluluğuna geçilmiştir. Bu mülâhazalar, Kur’ân’ın birey ve toplumun sosyo-kültürel çevresi ile ilişkisinin ne derece derin olduğunu göstermektedir. Bu bakımdan vahiy iç ve dış bütünlüğü bağlamında ele alınmadığında Kur’ân’ın anlaşılması, yorumlanması ve hayata tatbik edilmesi zor görünmektedir (Çiftçi, 2000: 166). Bu sebeple Kur’ân ayetlerinin hakikanin anlaşılabilmesi için ilahi metnin nazil olduğu tarihe ve atmosfere gitmek, ilk dönemin sosyo-kültürel yapısını, o dönemde var olan epistemolojik zemini temelde göz önünde bulundurmayı gerekli kılmaktadır.

3.Tarihselciliğin Çıkmazlarından Bazıları

Burada daha çok tarihselci anlayışın çıkmazlarından bahsedeceğiz. Şunu peşinen ifade edelim ki; hiçbir fikir -hele ki Kur'ân'ı anlamaya yönelik ise- yabana atılmamalıdır. Hepsi kabul edilmese de bu fikirlerin bazı doğru noktaları olabilir. Bu anlamda Kur'ân'ı anlamak için üretilen fikirlerin de İslam müktesebatına uygun, nass ile çelişmemesine dikkat edilmelidir. Bu minvalde yapılan bütün gayretlerin karşılık bulacağını söyleyebiliriz.

3.1. İlahi Metni Salt Beşeri Akılla Yorumlama

Kur'ân'ın tarihselliği tartışmasının açmazlarından biri öznel anlama ve nesnel anlama meselesidir. Kur'ân'ı tarihselci bir bakış açısıyla okuyanlar onu nesnel olarak anlamının imkânından bahsederler (Kotan, 2000: 278-279). Tarihselci anlayışa göre, “nesnel anlama, kitabı yazan yazarla empati kurma ve o anı zihinde yaşayarak anlama ile mümkündür. Bir yazarı kendisinden daha iyi anlayabilmenin imkânından da bahsetmektedirler. Eğer bir kitabın yazarı bir insan ise ve tarihin herhangi bir zamanında ve herhangi bir mekânında, toplumun içerisinde yaşamış ise en azından bunu yapma girişiminde bulunmak imkân dâhilindedir. Ancak Kur'ân'ın kaynağı Allah (c.c.)'dür. Peki, bu nasıl mümkün olacaktır? Her şeyi bilen Allah (c.c.) ile nasıl empati kurulacaktır? Ayrıca her şeyi bilen Allah (c.c.) ile sınırlı akıl ve bilgiye sahip olan insanın empati kurması mümkün müdür? Her ne kadar kitabı yazan insanla empati kursak dahi sonuçta biz de bir insanız. Kendi tarihimizi yaşıyoruz. Yaşadığımız tarihin şartları, koşulları, kültür dünyası farklıdır. Bu çağdan bakarak diğer çağları nesnel olarak anlamak çok zordur. Bu olsa olsa öznel bir anlama ve salt beşeri akılla yorumlama olur” (Köse, 2010: 64).

Tarihselcilik “bir aydınlanma muştusudur onun amaçlarından biri; ilahi sürece fırsat vermeyecek şekilde doğal-beşeri bütün olgu ve oluşumları aşkınlığından koparıp İlahi metne içkin bir açıklama getirebilmektir. Varlığı bizzat kendisi, bir parçası veya bir başka varlık ile açıklamaktır. Mesela buna göre din, her haliyle toplumsal bir üretilimdir. İnsanın korku, umut veya toplumsal birliğinden çıkmıştır. Toplumun dışında veya üstünde bir kaynak olamaz. Elbette ki bireyin zaaflarından veya toplumun eğilimlerinden doğmuş her şey gibi din de tarihseldir” (Aydın, 2019: 32).

Bu tür ifadelerle bakıldığı zaman yelpazesi evrensel olan ilahi metnin salt beşeri akla indirgendiği ortaya çıkmaktadır. Oysa ilahi metnin yorum alanı salt akılla çözülebilecek bir anlam taşımamaktadır. Buna hurufu mukattaa, müteşabihler bariz örnek teşkil etmektedir. Kur'ân, hükümleri itibariyle akılcıdır ancak topyekün akıl üstü mucizevî bir kitap olduğundan da şüphe yoktur.

3.2. Kur'ân'ı, Gönderildiği İlk Toplum ve Asırla Sınırlandırma

Tarihselciliğin önemli savlarından biri de Kur'ân'ı belli bir tarihe hapsedmek olmuştur. Ancak şunu hemen ifade edelim ki bu söylemi bariz olarak ortaya koymazlar. Ancak bu konuyla ilgili yazılan çizilenlerin satır aralarına baktığımızda bu durumu rahatlıkla görebiliriz. “Evet, Kur'ân, evrensel mesajını hep o günün toplumu üzerinden anlatmıştır. Savaşlar, karşılıklı dengeler, sözleşmeler, evlilikler, paylaşımlar vb. ancak hiçbir zaman yaşanmayacağı şekilde tarih olmuştur denilmesi zandan başka bir şey ifade etmeyecektir. Bu olayların ardındaki anlam dünyası gözetilmediği veya anlaşılmadığı sürece de bu olaylar hiçbir zaman anlam ifade etmez hatta birer spesifik olay olarak kalırlar” (Aydın, 2019: 32).

“Tarihselciler, Kur'ân'ı Allah (c.c.)'nün 7. yüzyılda tarihe müdahalesi olarak görürler. Allah (c.c.) vahiy yoluyla tarihe müdahale etmiş ve tarihi değiştirmiştir. Tarihi değiştiren, bu müdahale de

tarihseldir ve tarihin bir ürünüdür. Tarihselcilik düşüncesinde, insani olan her şey tarihin ürünüdür. Kendi döneminin şartları içerisinde, belli bir mekânda ortaya çıkmış ve uygulanmıştır. O şartlar yok olduğunda, başka bir tarihsellik durumunda, daha önceki tarihselliklerin değerlerini, olgularını kısaca her şeyi artık tarihin çöplüğüne atılmış ve uygulama alanı kalmamış demektir” (Köse, 2010: 58).

Kur’ân’ın tamamının tarihsel bir metin olduğunu söylemek, Kur’an’dan hareketle ulaşılmış bir netice değildir ve ayrıca Kur’ân’ın ruhuna da aykırıdır. Kur’ân’ın tamamının tarihsel olduğunu söylemek olsa olsa Oryantalistçe bir bakış açısının formüle dilerek Kur’ân’a tatbik edilmiş halidir. Peki, Müslüman ilahiyatçıların benimsediği tarihselcilik anlayışı nedir? Kur’ân’daki bir hükmün veya bir olgunun tarihsel olduğudur veya Kur’an’ın dilinin yöresel olarak değerlendirilebilir” olmasındır (Köse, 2010: 33).

Kur’ân’ın tarihselliği konusunu ifade ederken Ömer Özsoy şöyle demektedir: “Kur’ân belli bir tarih diliminde (7. yüzyıl) muayyen bir muhatap kitesine (Araplara) yöneltilmiş bir hitaptır ve bu hitap muhataplara, bir Arap olan Hz Muhammed’in ağzından iletilmiştir” (Özsoy, 2004:13).

Kur’ân’ın tarihselliğini savunanlar, Kur’ân’ın muayyen bir tarih kesitinde, belli bir dönemde, ilgili tarihteki vakialara, şartlara bağlı olarak indiğini savunurlar. “Kur’ân’ın tarihsel olup olmaması meselesinin temelini oluşturan temel soru şudur: Kur’ân sadece indiği dönemin insanların sorunlarını çözen, onları muhatap alarak indirilmiş tarihsel bir hitap mıdır? Yoksa Kur’ân’ın indirildiği dönemden kıyamete kadarki insanlar dikkate alınarak, onların da sorunlarına çözüm üretmek üzere indirilmiş tarih üstü-evrensel bir metin midir?” (Özsoy, 2004:53).

Kur’ân’ın tarihselliğini savunan düşünürler, Allah (c.c)’nün tarihe, sadece miladi 7. yüzyılda, Kur’ân yoluyla bir müdahalede bulunduğunu iddia ederler. Kur’ân’ın tarihselliğine karşı çıkanlar ise, Kur’ân’ın bütün zamanlara ve mekanlara hitap ettiğini söylerler. Çatışma bu iki grup arasında cereyan etmektedir (Paçacı, 1996: 60).

Bu anlamda şunu sorma hakkımız doğmaktadır: “Kur’ân, ya tamamen tarihseldir, ya da tamamen evrenseldir.” Bu noktada Zeki Keskin, haklı olarak şu soruyu sorar: “Kur’ân’ın hepsi veya belli lafızları için “tarihsel” sıfatını kullanabilir miyiz?” Cevabı da yine kendisi verir: “Şüphesiz ki hayır. ... Bütünüyle tarihi olmayan Kur’ân’ın şu veya bu ifadelerinin de tarihi olması imkânsızdır. Çünkü tarihi olan şey bir bütündür” (Keskin, 2008: 32).

Peki, Kur’ân tamamen tarihsel ise diğer bir ifadeyle tamamen tarihin ürünüyse bunu Kur’ân’ın Allah (c.c.) kelamı olduğuna inanan bir kimse nasıl temellendirecektir? Yukarda da ifade ettiğimiz gibi Kur’ân’ın tamamen tarihsel olduğunu söylemek sadece oryantalistçe bir tutumdur. Bir kısmının tarihsel olduğunu söylemek ise tarihselciliğin kendisiyle çelişmektedir. Çünkü bir şey tarihsel değilse evrenseldir. Yarıları evrensel diğer yarıları tarihsel demek tutarsızlıktır. Aynı zamanda tarihselcilik düşüncesiyle de çelişmektedir. Tamamen tarihsel ise, o zaman Kur’ân, günümüze hitap etmemektedir. Tarihsel olan kitaptan hareketle onu günümüze hitap eder hale getirmek veya bunu iddia etmek tuhaf bir durum değil midir? Ayrıca tarihsel bir metinden evrensel ilkeler nasıl çıkar? Çünkü tamamen tarihsel olduğunu düşündüğümüz bir metinden evrensel ilkeler çıkarmak mümkün değildir (Köse, 2010: 34).

3.3. Kur’ân’ın Mana Olarak Allah’a, Lafız Olarak Peygambere Ait Olduğu İddiası

Yine tarihselciliğe göre Kur’ân, belli bir zaman aralığında oluşmuş sözlü bir kültürdür. Bu anlamda bunu ifade eden metin otantik olarak algılanamaz. Çünkü burada mana bakımından Allah (c.c.)’ya, lafız itibari ile de Hz. Peygamber’e (s.a.v.) ait olmalıdır. Dolayısıyla oluşumu

gibi anlaşılması da tarihen yeniden oluşturulabilir. Çünkü anlam itibariyle orada hep duran ve değişmeden algılanan bir şey değildir (Aydın, 2019: 31).

Ancak şunu ifade etmek gerekir ki Kur'ân'ın lâfzen Hz. Peygamber (s.a.v.)'e ait olduğu iddiasını dile getirmek Resulullah'ın gelen vahyi unutmamak için henüz kendisine okunup bitirilmeden acele ederek tekrarlamaya çalışmasına zıt bir durumdur. Yine dilini depretmemesi, o Kur'ân'ı Peygamberin kalbinde toplamanın Allah (c.c.)'ya ait olduğunu bildiren (Kıyame, 75/16-19.) ayetle de çelişmektedir. Burada eğer lafız Hz. Peygamber (s.a.v.) 'e ait olsaydı, dilini depremez, vahyi ezberlemek için endişeye kapılmazdı (Demir, 2019: 13-20).

İlahi metnin lafızlarının Resulullah (s.av.)'e ait olduğunu varsayarsak o zaman onun mealen Arapça formuna dönüştürdüğü anlamı çıkar ki Kur'ân, burada devreye girer ve şöyle der: “Şüphesiz bu Kur'an âlemlerin Rabbi tarafından indirilmiştir. Onu, senin kalbine uyarıcılardan olası diye açık bir Arapça ile Rûhul emîn indirmiştir” (Şuara, 26/192-195, Ayrıca bkz, Neml, 27/6; Tâhâ, 20/113; Şûrâ, 40/7). Bütünlüğünü göz önünde bulundurduğumuz zaman surenin tamamı kıyametle ilgili malumat vermektedir. Öyle görülüyor ki ayette geçen zamir kıyamette hesaba çekilen kimselerle alakalıdır. Zira kıyamette insana amel defteri verilir ve insan korku nedeniyle okurken dili depreşir. Ona “onu söylemek için acele edip dilini kıpırdatma” denilir. Çünkü vaadimiz gereği bütün amelleri cem ederek sana okumak bize aittir (Eren, 2019:45).

Kur'ân'da inzal, tenzil ve tertil gibi kavramlarla onun lâfzen indiğini ifade eden veya çağrıştıran ayetler vardır. Bunların önemli bir kısmı “indirildi” gibi edilgen kiple ifade edilmiştir. Lâfzen Hz. Peygamber (s.a.v.)'e ait olması durumunda edilgen kip kullanılarak Allah (c.c.)'a iftira edilmiş olunur (Demir,2019:16). Zira Allah (c.c.) Hz. Peygamber (s.a.v.)'e ağır bir söz ilka ettiğini şöyle ifade etmektedir: “Şüphesiz biz sana (sorumluluğu) ağır bir söz vahyedeceğiz.” (Müzzemmil, 73/5). Dolayısıyla burada daha sonra lafza dökülecek bir mana veya ilke söz konusu değildir.

İlahi metnin manaların söz kalıplarına dökülmesinin Cibril'e veya Hz. Peygamber'e ait olduğunu söylemek, Kur'ân'ın lâfzî mucizesini ortadan kaldırır. Hâlbuki o Kur'ân'ın lafız ve üslubundaki şaheserliği gören Müşrikler ve dönemin şairleri ona inanmasalar bile Kur'ân'ın nazmına olan hayranlıklarını gizleyememişlerdir. Kur'ân, ne Hz. Peygamber (s.a.v.)'in ne de herhangi başka bir şahsın hiçbir rolü olmadan lafzı ve manasıyla bir bütün olarak Allah (c.c.) katından nazil olduğunu bizzat kendisi bize bildirmektedir (Dıraz, 1985: 13-15). Dolayısıyla Hz. Peygamber (s.a.v.), Kur'ân'ı herhangi bir talebenin hocasından öğrenmesi tarzında öğrenmiş olup metnin hazırlanmasında onun en ufak bir katkısı olmamıştır (Demir, 2019: 16).

Kur'ân'ın linguistik özelliklerine vurgu yaparak onun tarihselliğinden söz edilemez. Elbette Kur'ân, beşerin kullandığı bir biçim/üslup ile ifade edildiği için o dilin başka bir dile üstünlüğünü/zenginliğini ve eksikliğini özünde taşıırken, indiği dilin Allah (c.c.) tarafından kullanılması sebebiyle insan ve toplum üstü bir ifade biçimini, bir i'caz özelliğini içermektedir. Bu anlamda ilahi metnin dilsel tarafını öne çıkarmak suretiyle diğer metinler mesabesinde görülmesi, onun i'cazına gölge düşürecektir. Bu minvalde Kur'ân, lafzı ve manası ile Allah (c.c.) katındadır. Onun, diğer beşeri metinlere benzemeyen pek çok yönünün olduğunu söylemek gerekir (Demir, 2019: 16).

Durumu özetlemek gerekirse şunları söylemek pekâlâ mümkündür; Kur'ân, zaman ve mekândan münezzeh, mutlak ilim sahibi olan Allah (c.c.) katından olduğu için, zaman ve mekânla muttasıf zanni ilim sahibi beşerin ürünü olan metinlerden oldukça farklıdır. İlahi metni gönderen, zamanı ve mekânı da yaratan yüce Allah (c.c.) iken beşeri metin, yazan ve muhatapları cihetiyle

tarihsellikte maluldür. Ancak ilahi metinde, metni gönderenin herhangi bir tarihselliğinden söz edilmesi mümkün değildir. Bu anlamda ilahi metni gönderen gerek seçtiği kelimeler gerekse kullandığı üslup açısından nüzûl dönemi insanların zihin kodlarına hitap ettiği gibi takip eden dönemlerdeki toplumlara da hitap edecek bir formda bir kelim indirilmiştir (Demir, 2019: 17).

3.4. Sebeb-i Nüzûlün Tarihselliği Desteklediği İddiası

Kur'ân'ı Kerim levh-i mahfuzdan yeryüzüne bir bütün olarak değil, tencimen/parçalı olarak indirilmiştir. Zira Allah (c.c) ilahi metni parça parça indirmekle, Hz. Peygamber (s.a.v.) ile devamlı iletişimde olmayı ve Resulullah'a rehberlik etmeyi amaçlamıştır. Bu meyanda onun kalbini sağlamlaştırarak huzurunu artırmayı hedeflemiştir. Ayrıca sahabeyi, o günün toplumsal ihtiyaçlarına cevap vererek eğitmeyi ve onların yanlış davranışlarını ıslah ederek erdemli bir toplum oluşturmayı hedeflemiştir (Salih, 1962: 49). Şunu hemen ifade edelim ki şayet Kur'ân, bir bütün olarak indirilmiş olsaydı bu hedefleri gerçekleştirmesi mümkün olamayacaktı. Kısa sürede böylesine büyük bir medeniyetin doğuşuna kaynaklık da edemeyecekti. Her yarattığını/yaptığını bir hikmet üzere yaratan/yapan Yüce Allah (c.c.)'nün son ilahi kelamı tedrici ve belirli sebeplere haiz olarak göndermesi elbette anlamsız değildir (Demir, 2019: 17).

Tarihselciler, Kur'ân'ın yedinci yüzyılda o dönemin şartları doğrultusunda Arap kültürünün karakterini taşıyan bir hitap olarak nazil olduğunu iddia ederek Kur'an'ın tarihsel bir hitap olduğunu söylerler. Bu iddialarını ispat etmek için de sebebi nüzûlden destek bulmaya çalışırlar. Onlara göre Kur'ân, indiği dönemde günlük hayatın olaylarına ve sorunlara göre şekillenmiştir. Dolayısıyla tarihi şartları dikkate almıştır. Kur'ân'a tarihselci bir bakış açısıyla yönelenler, işte bu yüzden sebebi nüzûle önem verirler. Kur'ân'ı tarihselci bir bakış açısıyla okuyarak nesnel anlamayı ortaya koyabileceklerini iddia eden Tarihselciler, Kur'ân'ı nüzûl tarihine, nüzûl sebeplerine ve tarihsel bağlama büyük önem atfederler. “Öyle bir tablo resmedilmektedir ki sanki Kur'ân'ın her bir ayeti ya özel bir sebebe ya da bağlamsal bir sebebe göre nazil olmuştur (Kotan, 2000: 283).

Tarihselciler, nüzûl sebeplerine o kadar önem atfetmişlerdir ki sanki her ayet bir olay üzerine nazil olmuştur. Sanki her ayetin bir iniş sebebi vardır. Sanki Allah (c.c.), her ayetini tarihten gelen bir çağrı üzerine indirilmiştir. Mesela bu konuda Hasan Hanefi (ö.2021), “Kur'ân'ın tamamının gerçeklikten gelen bir çağrı üzerine indiğini iddia eder.” Aslında tarihselliği ispat için sarıldıkları tek dal sebebi nüzûldür. Bu yüzden büyük önem vermişlerdir. Onlara göre her ayetin bir iniş sebebi vardır. Bir olay üzerine inmiştir. Bu da Kur'ân'ın tarihselliğinin bir delilidir. Yedinci yüzyılda belli olaylara binaen inmesi, onun tarihselliğinin bir göstergesidir. Dolayısıyla Kur'ân'ın nesnel anlamına ulaşmak için onun indiği tarihsel ortama ve nüzûl sebeplerine başvurmak gerekir. Ayetlerin iniş sebebi bize o ayetin nesnel anlamını verir (Köse, 2010: 59).

Buna paralel olarak şunu ifade edelim ki Kur'ân ayetlerinin her biri için nüzûl sebebi arama çabasına girmiş birtakım kişiler, esasında çok ileri gitmişler ve birtakım zorlama yorumlarla, rivayetlerle bunu yapmışlardır. Bağlamından, siyak ve sibaktan ve ayrıca nüzûl ortamından kopartılmış birtakım zayıf rivayetlerle, ayetlere nüzûl sebebi arama çabası içerisine girmişlerdir (Özdeş, 2005: 115). Yaşanmış bir olay üzerine inen ayetler vardır. Ancak nüzûl sebebi var diye o ayetin tarihsel olduğunu iddia etmek bir yanılgıdan ibarettir. “Esbab-ı Nüzûl bilgisi, Kur'ân'ı Kerim'in nüzûl ortamının temel bir parçası olabilir ama yokluğu halinde Kur'ân gerçeğinin vücut bulması mümkün olamaz diye bir şey de söz konusu edilemez” (Serinsu, 1996: 67).

Tarihselci bakış açısına göre, her ayetin bir iniş sebebi vardır. Bu bakış açısına göre o ayetleri sadece o olaylara bağlı olarak geçerli olabilir. Öyle ki eğer Kur'ân'ın indiği dönemde insanlar müşrik olmasaydı tevhit vurgusu yapılmayacaktı. Eğer evlilikle ilgili problemler o dönemde olmasaydı evlilikle ilgili ayetler nazil olmayabilirdi. Veya domuz etini muhafaza imkânı olsaydı yenilmesi haram kılınmayabilirdi (Köse, 2010: 61). Tahsin Görgün bu bakış açısını, haklı olarak eleştirerek şöyle der: “Bu bakış şekli, ayetlerin bazıları ile ilgili olarak zikredilen esbab-ı nüzûlü Kur'ân'ın hepsine teşmil etmekle, Kur'ân'ın, bugün geçerli olana uymayan muhtevasının “zaten geçersiz” olduğunu söylemeyi intaç etmektedir. Bu temelde iki hatayı ihtiva etmektedir: “Bunlardan birincisi; Kur'ân'da bulunan ayetlerin büyük bir kısmının herhangi bir sebebe binaen vahyedilmiş olmamasının göz ardı edilmesidir. İkincisi; bugün geçerli olanın, olması gereken olduğu konusunda, hiç kimsenin herhangi bir delile dayanmadığıdır” (Görgün, 2003:60).

Bu anlamda şunu ifade edebiliriz ki tarihselcilik kavramı, Batı'ya özgü ve onların kültürüne ait bir kavramdır. Esbâb- nüzûl ile tarihselciliği ilişkilendirilmede bu durum dikkate alınmalıdır. Çünkü bir kültürde hâkim olan kavramlar ve o kavramların ifade ettiği anlamların başka bir kültüre çevrilmesi, nakledilmesi çok kolay değildir.

3.5. Yaşayan Sünnet ve Mutlak Sünnet Konusu

Hz. Peygamber'in vefatından sonra onun yetiştirdiği sahabîler, sahabîlerin yetiştirdiği tabiun, tabiun'un yetiştirdiği etbeu't-tabiîn'den oluşan ilk dönem İslam toplumu, ortaya çıkan problemlere çözüm üretmişler ve bunu yaparken de sünnet kavramının genel kapsamı içerisinde çözmüşlerdir. Bunu yaşayan sünnet olarak adlandırabiliriz. İlk dönem Müslümanları sorunlara çözüm üretirken Hz. Peygamberin sahih sünneti ve bu sünnetin genel çerçevesi içerisinde, serbestçe ortaya koydukları görüşleriyle fikir üretmiş ve uygulama örnekleri ortaya koymuşlardır. İşte yorum, içtihat ve toplumun örf ve adetlerinden oluşan bu ilk devir İslam toplumunun ortaya koyduğu uygulamalar, o toplumun yaşayan sünnetini oluşturmuştur (Köse, 2010: 41).

Özellikle yaşayan sünnet konusunda Fazlur Rahman'a göre; “ilk dönem Müslümanları, sorunlarını Yaşayan sünnet düşüncesi çerçevesinde çözüyorlardı. Ancak sünnetin hadis şeklini almasıyla bu süreç tıkanmış ve sorunlar başka yöntemlerle çözülmeye çalışılarak İslam dünyasında düşüncenin donuklaşmasıyla neticelenmiştir. Özellikle İmam Şafii (ö. 204/820), “Yaşayan sünnet, içtihad-icma üçlüsünün yerini, kendisi için genel bir direktif olarak değil de mutlak anlamda lafzi ve spesifik bir ses olarak vazife gören ve kendisine yegane ulaşım aracı hadis nakli olan Nebevi Sünnete bırakmasıyla birlikte, ilk dönem Müslümanlarının yaşayan sünnet yöntemiyle çözdükleri sorunların metodu değiştirmiştir. Artık kalıplara dökülmüş cümleleri hadis şeklindeki formülasyonu içtihadın yerini almıştır. Bu yüzden İslam düşüncesi donuklaşmıştır. Yeni düşünceler üretilemez olmuştur. Sorunlara çözüm üretilemez hale gelmiştir” (Rahman, 2001: 36-37).

Fazlur Rahman'ın gayesi Müslümanların ilerlemesini sağlayacak metodu bulmaktır. Bu konuda şunu ifade eder: “Hepimiz ilerlemeyi isteriz. Ama bu İslam'a rağmen ya da İslam dışında değil, fakat bizzat İslam için olmalıdır. Zira hepimiz gayet iyi biliyoruz ki İslam, 7. yüzyıl Arabistan'ında bir hareket olarak ortaya çıktığı zaman, maddi-manevi gerçek ilerlemeyi sunmuştur” (Rahman, 2001: 71).

İslam ilk ortaya çıktığında Müslümanlar, her konuda ilerleme sağlamışlardır. İlk dönem Müslümanlarının bu başarısı Kur'ân'ı ve Hadis'i kendi ihtiyaçları doğrultusunda yorumlayarak sorunları çözüme kavuşturmaları sayesinde olmuştur. Fazlur Rahman, bu konuda şunları ifade

eder: “İlk dönemin kadıları, fakihleri, teorisyenleri ve siyasileri Nebevi Modeli (Sünnet), Müslümanların ihtiyaçlarını göz önünde bulundurarak yorumlamışlardır. Her nesilde ortaya çıkan malzeme Yaşayan Sünneti oluşturmuştur. Kur’ân ve Sünnet bize şekilciliğin kalıpları arasına sıkışıp kalmak için değil, onları ahlaki nitelikleri bakımından özünü kavrayarak ve aynı zamanda doğru bir şekilde anlamak ve bu doğrultuda uygulama alanına sokmak için vardır. Dolayısıyla hadisi yeni bir yaklaşımla ilk dönem Müslümanlarının yaptığı gibi yaşayan sünnet modeli çerçevesinde yorumlayarak çağımızın ihtiyaçlarına çözüm üretmemiz gerekir. Ancak bu şekilde İslam’dan hareketle çağın sorunları çözüme kavuşturulur” (Rahman, 2001: 74-78).

3.6. Kur’ân’ın Metnini Öteleme

Tarihselciler Kur’ân’ın, 7. yüzyıl Arap dünyasının sorunları, şartları ve koşulları doğrultusunda şekillendiğini, dolayısıyla o dönem için hükümlerin cari olduğu, aynı hükümlerin günümüz için geçerli olmadığı düşüncesindedirler. Modern zamanda bu hükümlerin geçerli olmadığı dolayısıyla değiştirilmesi gerektiğini savunurlar. Onlara göre gelenek, Kur’ân’ın hükümlerini evrenselleştirerek tüm zamanların sorunlarını, Kur’ân’ın indiği dönemin çözüm önerileriyle çözmeye çalışır. Fakat bu sorunların çözülmesi için etkili ve yeterli bir yöntem değildir. Onlar: “Çözüm ancak Kur’ân’ın tarihsel okunuşuyla mümkün olacaktır” iddiasındadırlar. Esasında bize göre, Kur’ân’ı onların iddia ettikleri şekilde tarihsel kabul ederek tarihselci bakışla okumak, Kur’ân’ı indiği döneme hapsedmektir. 7. yüzyıl ile sınırlandırmaktır. Eğer sadece o dönem için Kur’ân hükümleri geçerli ise ve aynı zamanda Kur’ân tarihsel bir hitap ise sonraki dönemler için Kur’ân’ın söyleyeceği hiçbir şey yoktur. Ayrıca Kur’ân’dan birkaç evrensel ilke çıkarmakla ve o ilkelerden hareketle diğer zamanların ve toplumların sorunlarını çözmek pek de mümkün olmayacaktır ve aynı zamanda bu, Kur’ân’ı birkaç ilkeye indirgemekten başka bir şey değildir (Paçacı, 1996: 63).

Kur’ân’ı tarihselci bir yaklaşımla okuyarak onun ahkâmını değiştirmekle İncil ve Tevrat’ı tahrif ederek o kutsal kitapların değişmesine sebep olmak arasında ne fark var? Tarihselci bir okuma Kur’ân’ı tahrif etmek değil de nedir? Sonuçta Tevrat ve İncil tahrifle değiştirilmişlerdir. Kur’ân’da adına tarihsel okuma denilerek değiştirilmiş olmuyor mu? Tarihselcilik günümüze ait birkaç sorunu çözüyor diye niçin Kur’ân’ı anlamada yeni bir metot olarak kabul edelim? Bu noktada Ali Bardakoğlu, haklı olarak şöyle demektedir: “... münferit çözümleri kendi dinamizmi içerisinde çözmeye gibi daha makul ve kabul edilebilir bir yol varken sırf bir iki üç münferit çözümleri haklı gösterebilmek için ona uygun bir metodoloji üretme, tarihi süreç itibarıyla fakihlerin tahrif metoduna oldukça benzer ve yanlıştır. Rızı olmayacağımız, katlanamayacağımız sonuçları beraberinde getirir” (Bardakoğlu, 2005: 88).

Sonuç

Tarihsellik yaratılmış alanla ilgilidir. Yani insana ilişkin alanla ilgilidir. Tarihin ve içine anlamın katıldığı her insani ürünün ancak tarihsellik nosyonu altında ele alınarak yorumlanabileceğini ve anlaşılacağını savunan ve bu tezi temellendirmek için de argümanlar geliştiren bütün tarihselci eğilimlerin mutabık olduğu nokta, tarihsel her şeyin insana ilişkin olduğudur.

Asıl itibarıyla Tarihsellik insanla ilgili ve insani olanı ihtiva eden bir kavramdır. Dolayısıyla insan ürünü ve çabası olan her şey tarihsellik özelliğini taşır. İşte bu durumda şunu ifade etmek gerekir ki bir eser yazıldığı dönemin kültürünü, gelenek-göreneklerini, dönemin sosyal ve kültürel hatta siyasal özelliklerini yansıtır. Bütün bunlar, kaynağı insan olan eserler için geçerlidir. Ancak söz

konusu Kur'ân olunca böyle bir şeyden söz etmek için gereken hassasiyet gösterilmelidir. Zira Kur'ân, bir beşer eseri değildir bilakis kaynağı itibariyle ilahidir.

Kur'ân, Allah (c.c) katından nazil olmuştur. Allah (c.c.) ise zamandan ve mekândan münezzehtir. Allah (c.c.) kelamı olan Kur'ân, tarihsel değildir. Eğer Kur'ân insanların yazdığı bir kitap olsaydı ancak o zaman tarihsel bir gözle bakılabilirdi. İlahi metnin tarihselliğini iddia edenler Kur'ân'a, hep bir yazar arama çabasına girmişlerdir. Oryantalistler Kur'ân'ın yazarı olarak Hz. Peygamber (s.a.v.)'i görmüşlerdir. Dolayısıyla Kur'ân'ın tarihselliğini bu iddiayla temellendirmeye çalışmışlardır. Müslüman tarihselciler ise bu çelişkiden kurtulmak amacıyla Kur'ân'ın kaynağını Allah (c.c.) olarak kabul etmişlerdir. Kur'ân'ı mana itibariyle Allah (c.c.)'ya ait olarak görürlerken, söz itibarı ile Hz. Muhammed (s.a.v.)'e ait olan bir metin olarak görmüşlerdir. Kendi iddialarını temellendirmek amacıyla Kur'ân'a bu gözle bakmışlardır. Bize göre bu iddia da doğrudur. Çünkü Kur'ân hem mana hem de söz itibariyle Allah (c.c.)'ın kelimasıdır.

Yine burada şunu da ifade edelim ki tarihsellik iddiasında bulunanlar, bu iddiaların Kur'ân ile delillendirmek zorundadırlar. Zira Kur'ân, kendini “mübin” olarak nitelendirmektedir. Mübin, her şeyi apaçık ortaya koyan ya da kendisi apaçık olan, anlamına gelmektedir. Bu iki anlamdan hangisi alınır alınmaz eğer tarihsellik iddiasında bulunanların söyledikleri doğruysa o zaman Kur'ân mutlaka kendi içinde buna değinirdi.

Batı'da ortaya çıkan ve orada gelişen tarihselcilik düşüncesi her şeyin tarihin ürünü olduğunu dolayısıyla tarihte, sürekli bir değişim ve gelişimin olduğunu ve aynı zamanda her şeyin ortaya çıktığı dönemle sınırlı ve o dönem için geçerli olduğunu iddia eder. Tarihin dışında, zamandan ve mekândan münezzehe olan Allah (c.c.)'dan gelen vahiy olgusunun da tarihsel olduğunu iddia etmek, aklın kabul etmeyeceği bir şeydir.

Kaynakça

- Aydın, M. (2019). “*Tarihselciliğin Tarihselliği*”, Umran, 294, 20-32.
- Akarsu, B. (1999). *Felsefe Terimler Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Bardakoğlu, A. (2005). “2. Oturumun Müzakereleri”, “*Kur'an'ı Anlamada Tarihsellik Sorunu Sempozyumu*”, Kurav Yayınları.
- Bubner, Rüdiger (1993). *Modern Alman Felsefesi*, (çev, Aziz Yardımlı), İdea Yayınevi.
- Bolay, Süleyman H. (1997). “*Hz. Peygamber'in Sünnetinde Değişim*”, *Değişim Sürecinde İslâm*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Çiftçi, A. (2000). “*Kur'an'ı Okumak*”, *Kur'an'ı Anlamada Tarihsellik Sorunu Sempozyumu*, Bayrak Yayınları.
- Demir, R. (2019). *Tarihselcilerin Gelenekte Argüman Arayışları ve Bunların Eleştirisi*, Vuslat, 212, 13-20.
- Dıraz, Muhammed A. (1985). *En mühim Mesaj*, Akçağ Yayınları.
- Dilthey, W. (1999). *Tin Bilimlerine Giriş*, çev, Doğan Özlem, Paradigma Yayınları.
- Durali, T. (1999). *Tarihin Dayanılmaz Ağırlığı*, Çantay Kitapevi.
- Eren, Ş. (2019). *Tartışılan Ayetler (Günümüz Tefsir Problemleri ve Çözüm Önerileri)* Rağbet Yayınları.

- Freund, J. (1991). *Beşeri Bilim Teorileri*, (çev., Burhaneddin Yedi yıldız), T.T.K. Basımevi.
- Görgün, T. ve Karaman, H. (2003). *Kur'an-Kerim, Tarihselcilik ve Hermenötik*, Işık Yayınları.
- Hançerlioğlu, O. (trs.). *Felsefe Ansiklopedisi*, yy.
- Hizmetli, S. (1991). *İslam Tarihçiliği Üzerine*, Yeni Çizgi Yayınları.
- İbn Manzur (1990). *Lisânü'l Arap*, Dârü'l Fikr.
- Köse, A. (2010). *Tarihselcilik ve Nesih İlişkisi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Erciyes Üniversitesi.
- Keskin, Z. (2008). *Tarihsel Addedilen Ayetlerin Evrenselliği*, Rağbet Yayınları.
- Kesler, Mehmet F. (2001). “Kur'an'ı Kerim'in Evrenselliği ve Tarihsellik”, *İslamî Araştırmalar Dergisi*, 14 (1), 23-32.
- Kotan, Ş. (2001). *Kur'an ve Tarihselcilik*, Beyan Yayınları.
- Komasyon, *T.D.K Türkçe sözlük*, Ankara, T.D.K. Yayınları.
- Laori, A. (1998). *Tarihselcilik ve Gelenek*, (çev, Hasan Bacanlı, Vadi). Yayınları.
- Ozonkaya, Özer (1995). *Temel Toplum Bilimler Sözlüğü*, Cem Yayınevi.
- Özgel, İ. (2002). *Tarihselcilik Düşüncesi Bağlamında Kur'an'ın Tarihsel Yorumu (Metodoloji Bir Teklif)*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), SüleymanDemirel Üniversitesi.
- Özlem, D. (200). *Kültür Bilimleri ve Kültür Felsefesi*, İnkılap Kitapevi.
- Özdes, T. (2005). *Kur'an ve Nesh Problemi*, Fecr Yayınları.
- Özsoy, Ö. (2004). *Kur'an ve Tarihsellik Yazıları* Kitâbiyât.
- Paçacı, M. (1996). *Kur'an ve Ben Ne Kadar Tarihseliz?*, İslami Araştırmalar, 9 (2), 119-134.
- Paret, R. (1995). *Kur'an Üzerine Makaleler*, çev, Ömer Özsoy. Ankara Okulu Yayınları.
- Polat, Fethi A. (2009). *Çağdaş İslam Düşüncesinde Kur'an'a Yaklaşımlar*, İz Yayınları.
- Rahman, F. (2001). *Tarih Boyunca İslami Metodoloji Sorunu* (çev: Salih Akdemir), Ankara Okulu Yayınları.
- Rahman, F. (2016). *İslam ve Çağışlık*, Ankara Okulu Yayınları.
- Serinsu, Ahmet N. (1996). *Tarihsellik ve Esbâb-ı Nüzul*, Şule Yayınları.
- Salih, S. (1962). *Mebahis. fi Ulümi'l-Kur'an* yy.
- Şimşek, M. S. (2011). *Günümüz Tefsir Problemleri*, Kitap Dünyası Yayınları.
- Tosh, J. (1997). *Tarihin Pesinde* (çev., Özden Arıkan), Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Yurt, M. E. (2019). *Varsayım, Kurgu ve Usûl Denkleminde Kur'an'ın Tarihselliği Yanılgısı*, Rağbet Yayınları.

Çatışma beyanı

Makalenin yazarı, bu çalışma ile ilgili taraf olabilecek herhangi bir kişi ya da finansal ilişkileri bulunmadığını dolayısıyla herhangi bir çıkar çatışmasının olmadığını beyan eder.